

Отже, лише пинішня аграрна реформа, на відміну від попередніх, може докорінно змінити на краще соціально-економічну атмосферу на селі, забезпечити його відродження і подальший розвиток. У цьому аспекті

заслужують на увагу, на скурпульозний аналіз промахи і здобутки вже далеких в історичному часі, але корисних для сьогодення в практичному зрізі попередніх аграрних реформ у Закарпатті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шляхом жовтня: Збірник документів. - Т. VI. - Ужгород, 1965. - С. 81.
2. Там же. - С. 177.
3. Яремчук В. Т. Встановлення Радянської влади на Закарпатті і створення передумов для соціалістичного перетворення сільського господарства (жовтень 1944-червень 1945 рр)// Наукові записки УжДУ. - Т. 39. - Ужгород, 1959. - С. 29.
4. Шляхом жовтня: Збірник документів. - Т. VI. - С. 378-379.
5. Гранчак І. М. Закарпаття в сім'ї народів СРСР: До 40-річчя возз'єднання Закарпаття з УРСР. - К.: Т-во "Знання", 1985. - С. 22.
6. Народне господарство Закарпатської області: Статистичний збірник. - Ужгород, 1957. - С. 107.
7. Народне господарство Української РСР в 1971 році. - К., 1972. - С. 206.

SUMMARY

Experience and perspectives of agrarian relations transformation in Transcarpatia (1945-1999).

N. Zhulkanych, Lendel M.

Stages of agrarian relations in Transcarpatia under the process of regional economy reconstruction during post war years and principles of implementation of agrarian reform during 90s are considered in the article.

ПРОБЛЕМА ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТНІЧНОГО СКЛАДУ ТА ЕТНІЧНИХ ПРОЦЕСІВ НА ЗАКАРПАТТІ В 1945-1990 рр.

МАЛЕЦЬ О.О.

Довготривалий період бездержавності української нації і входження її етнічних територій до складу різних державно-політичних утворень, в кожній з яких панували своєрідні соціально-економічні, політичні і культурні порядки, значною мірою впливало на збереження і розвиток етнографічних зон українського етносу. У наявності таких зон проявляється внутрішня мозаїчність українського етносу. Водночас їх становлення і розвиток дає можливість уточнити основні етапи і особливості етнічної історії етнополітичного і етнокультурного розвитку українського етносу, виявити територіальні відмінності традиційної культури і побуту і т. ін. Етнографічні зони сприймаються як історико-культурні, лінгвістичні чи адміністративно-географічні частини етнічних територій, населення яких проявляє земельну (земляцьку) солідарність та певні господарсько-культурні особливості [1].

Однією з етнографічних зон українського

етносу є Закарпаття, що загалом характеризується певною етнічною строкатістю (українці, угорці і румуни проживають компактно на певних територіях, а німці, словаки, євреї, цигани, росіяни та інші – невеликими групами в містах і селах) та етнографічною мозаїчністю місцевого українського населення (гуцули, бойки, долиняни, лемки та численні етнографічні райони) [2]. У порівнянні з іншими етнографічними зонами України Закарпаття характеризується певними особливостями, що були зумовлені:

а) Майже тисячолітнім перебуванням краю у складі різних держав, що спричинило майже повну політичну і культурну ізольованість закарпатців від основних осередків українських етнічних територій;

б) Своєрідним геополітичним становищем і розміщенням на межі з етнічними землями румунів, угорців, словаків і поляків та їх етнодержавних утворень;

в) Віддаленістю від основних національних

центрів політичного і культурного розвитку, у зв'язку з чим дещо припізніле прилучення місцевого населення до етноконсолідуючих і національноконсолідуючих процесів українського етносу;

г) Розвиток українських етноконсолідуючих і національно-визвольних рухів у Закарпатті проявився лише у ХХ ст., що проявилось у рішеннях всенародного конгресу в Хусті (21. 01. 1919) про входження краю до складу Соборної України та проголошенням регіональної української держави – Карпатської України в 1939 р.;

д) Масовим волевиявленням українців Закарпаття возз'єднатися з маітр'ю-Україною навіть у складі комуністичного Радянського Союзу в 1944 р.

Із входженням Закарпаття до складу Радянського Союзу почала проводитись прискорена советизація* населення краю, що реалізовувалась як політичними методами, так і культурними заходами. До політичних методів відносимо ті з них, які практикувалися центральними, регіональними та місцевими советськими державними закладами і установами, компартійними організаціями і установами з чітко поставленим завданням (репресіями, депортаціями, геноцидом, етноцидом і т. ін.) усунути з політичної арени тих, хто міг чинити опір тоталітаризму і советизації;

колонізувати край росіянами і російськомовними представниками політичної і культурно панівної нації та советизованими українцями із східних областей з тим, щоб змінити в краї етнографічну ситуацію і створити етнонаціональну групу підтримки нового колоніального режиму.

До культурних заходів відносимо ті, якими визначались пріоритети, цілі, завдання та ідеали, що впливали із уявлень про етнічне майбутнє населення Закарпаття у складі СРСР. КППРС і державні власті поставили завдання: переміщенням (представників різних етнічних спільнот) привнести до Закарпаття іноетнічні культурні традиції; політичними та інформаційно-пропагандистськими заходами КППРС і держава намагались прискорити процес необхідного властям вибору напрямків розвитку культури, нав'язати місцевому населенню традиції політично пануючого російського етносу і його советської російськомовної культури, тобто домогтись «уподібнення» корінного населення з російськомовними.

У радянський період всі проблеми політичного і культурного розвитку етносів у складі СРСР зводились до вивчення інтернаціоналізму і дружби народів, їх культурного зближення з росіянами і позитивного впливу російської культури, розвитку советського способу життя і формування советського народу і т. п. Будь-які спроби вивчати реальні етнополітичні і етнокультурні процеси в СРСР оголошувались ідеологічними диверсіями.

Із здобуттям Україною незалежності ситуація почала змінюватись. Спостерігаються позбавлення уваги українських вчених до вивчення аспектів політичного і культурного розвитку українців у складі Радянського Союзу. Проте нині ці проблеми вивчаються недостатньо як етнологами, так етнополітологами. Зокрема, не досліджуються названі проблеми по конкретних етнографічних зонах України, хоча кожна з них характеризується певною етнографічною, етнокультурною та етноісторичною специфікою.

Враховуючи минулі і сучасні умови соціально-політичного, історичного та культурного поступу Закарпаття, вважаємо, що назріла потреба дослідити і узагальнити основні напрямки і тенденції їх розвитку в 1944-1990 рр. Зауважимо, що в попередню історичну епоху проводилась не лише політика прискореної інтеграції краю в советську соціально-політичну систему, а й відбувались процеси консолідації українців Закарпаття у складі української нації, поширювались кращі набутки культури, наростала українська національна свідомість.

В умовах незалежної України назріла наукова і політична потреба проаналізувати і дати оцінку складним етнополітичним і етнокультурним процесам на Закарпатті в 1944-1990 рр. Таке вивчення розкриває як сутність реальної політики властей щодо етносів імперії, так і позбавляє противників української державності і прихильників відродження советської імперії можливостей спекулювати навколо проблем національно-культурного розвитку населення окремих зон нашої держави. Водночас вивчення цих проблем створює передумови для виправлення негативних наслідків радянської державної політики в галузі національно-культурного розвитку неросіян.

Доба панування комуністичної ідеології і советської державної політики в національному питанні визначала підходи дослідників до

* Слідом за авторами «Основ етнодержавознавства» (К, 1997.- с. 443) приймаємо термін «советизація» як найбільш вдалий щодо розкриття сутності і змісту політики і практики КППРС і радянських властей з метою інтегрувати всі етнічні спільноти СРСР у складі советського народу.

Таблиця 1

Етнографічна група	Роки переписів, чисельність (в тис. чол.)				Приріст	
	1959 р.	1970 р.	1979 р.	1989 р.	в тис. чол.	в %
українці	686,5	808,1	898,6	976,7	290,2	42,3
угорці	146,2	151,95	158,45	155,7	9,5	6,5
росіяни	29,6	35,2	41,7	49,5	19,9	67,2
румуні	18,35	23,5	27,2	29,5	11,2	61,2
цигани	4,97	5,9	5,6	12,1	7,1	142,9

Таблиця 2

Територіальне розміщення найпоширеніших етнонаціональних груп Закарпаття [13]

Місто, район	в т. ч. в % до загальної кількості					Всього населення, чол.
	українці	угорці	росіяни	румуні	цигани	
Ужгород	69,0	7,9	14,3	0,04	1,5	116101
Мукачєво	70,0	8,1	14,9	0,01	2,8	83308
Берегівський	25,4	66,9	3,4	-	3,0	85115
В Березний	95,8	-	-	-	1,9	30464
Виноградівський	71,5	24,8	2,1	-	0,8	112611
Воловецький	97,8	-	1,3	-	-	27154
Іршавський	98,1	0,3	0,9	-	-	97135

Таблиця 3

Зміна національного складу Закарпаття (за даними переписів) [14]

	Роки переписів				
	1946	1959	1970	1979	1989
Загальна чисельність населення (чол.)	755116	920173	1056799	1154417	1252288
В т. ч.:					
українці	527032	686464	808131	898606	976749
угорці	134558	126247	151949	158446	155711
росіяни	12176	29599	35189	41713	49458
румуні	12412	18346	23454	27155	29485
євреї	6998	-	10856	3848	2639
чехи і словаки	13404	12299	9573	8245	7329
німці	2398	3504	4230	3746	3478
цигани	444	4970	5902	5586	12131

звчення етнічного складу населення і етнічних процесів на Закарпатті в 1945-1990 рр. При цьому сам характер і зміст етнічних процесів на Закарпатті не характеризувався, а підмінювався висвітлюванням етнічного складу населення та змінами в його соціальній структурі. Саме ж поняття "етнічні процеси" залишалось незрозумілим або ж тлумачилось як «зближення націй та посту-

пове стирання культурно-побутових відмінностей між ними», як «зближення і злиття націй», як розвиток «спільних комуністичних рис культури, моралі і побуту» і т. п. Ідеологічна і політична заангажованість більшості советських авторів вимагала приховувати справжню суть і хід етнічних процесів. Тому вважаємо за потрібне знову повернутись до проблеми розвитку етнічних процесів на Закарпатті в 1945-1990 рр.

Таблиця 4

Питома вага основних етнонаціональних груп в структурі населення Закарпаття (в %) [15]

Національності	Роки переписів				
	1946	1959	1970	1979	1989
українці	68	74,6	76,5	77,8	78,4
угорці	17,4	15,9	14,4	13,7	12,5
росіяни	1,5	3,2	3,3	3,6	4,0
румуні	1,6	2,0	2,2	2,3	2,4
цигани	0,06	0,6	0,6	0,5	1,0
словаки	1,7	1,3	0,9	0,7	0,6
німці	0,3	0,4	0,4	0,3	0,3

Характерна також структура сільського і міського населення за етнічною ознакою.

Таблиця 5

Етнонаціональна структура сільського населення Закарпаття (в % до загальної кількості) [16]

Національності	Роки переписів			
	1959	1970	1979	1989
українці	80,0	81,4	81,6	81,4
угорці	15,0	13,7	13,1	13,1
росіяни	0,7	0,7	0,6	0,9
румуні	2,4	2,7	3,1	3,3
цигани	0,3	0,3	0,2	0,6
словаки	0,6	0,4	0,2	0,1
німці	0,3	0,3	0,3	0,3

Таким чином, сільське населення краю на 95% складається з українців та угорців. Національний склад міського населення більш різноманітний.

Таблиця 6

Етносоціальний склад міського населення Закарпаття (в % до загальної кількості) [17]

Національності	Роки переписів			
	1959	1970	1979	1989
українці	61,3	64,8	71,2	74,0
угорці	18,1	15,9	13,8	11,6
росіяни	9,5	9,5	8,7	8,5
румуні	1,1	1,1	1,0	1,0
цигани	1,1	1,3	0,9	1,5
словаки	3,2	2,2	1,6	1,3
німці	0,6	0,6	0,3	0,3

Неоднаковий освітній рівень етнічних груп краю, про що свідчать статистичні дані (табл. 7)

Таблиця 7

Рівень освіти на 1000 чол. національних меншин Закарпаття (за даними перепису 1989 року) [18]

Освіта	українці	угорці	росіяни	румун	цигани	словаки
Вища	68	37	246	17	–	88
Н/вища	10	7	25	3	–	12
Середня	367	427	310	28	97	385
Незак. середня	218	264	–	451	431	101
Початкова	145	155	34	181	387	–

Поняття «етнічні процеси» було запроваджено ще у 20-ті роки ХХ ст. Ш. Марром. Нині під етнічними процесами М. Тиводар розуміє всі різноманітні етнокультурні, етносоціальні і етнополітичні зміни рис і властивостей етнічних спільнот упродовж їх існування [3], а Я. Калнибалатська і В. Школьник тлумачать етнічні процеси як ходу і розвиток етнічних явищ, як послідовну зміну стадій етногенезу, сукупне чергування етнодіянь з метою досягнення намічених завдань і цілей [4].

Останній підхід не позбавлений ідеологічної заангажованості, бо його автори прагнуть внести у поняття якусь «мету», «завдання» і «цілі», а суть етнічних процесів зводять до змін стадій етногенезу. Прийнятнішою є трактовка М. Тиводара, яка впливає з самої природи етносів і розглядає етнічні процеси як постійні еволюційні зміни етнокультурних, етносоціальних, етномовних та інших рис і ознак етносів, їх ментальності і стереотипів.

Етнічний склад населення та етнічні процеси на Закарпатті в 1945-1990 років уже висвітлювались у ряді публікацій. Найґрунтовнішим з них є монографічне дослідження В. П. Копчак і С. І. Копчак [5], в якому дано статистично-демографічну характеристику населення Закарпаття за час з 1870 до 1970 року. З публікацій советської доби заслуговують на увагу наукові публікації Л. А. Ткаченка [6], І. М. Гроздової [7], Н. М. Граціанської [8], Т. Д. Філімонової і Ф. М. Шіна [9], М. В. Кабузана [10] та інших. Розкриваючи сутність етнічних процесів, виняткова більшість советських дослідників зводила їх до характеристики етнічного складу населення. При цьому – майже всі вони відзначили, що чисельність українців з 1959 по 1989 рік виросла з 74,6% до 78,4% загальної кількості населення краю, чисельність румунів за цей же час виросла з 2% у 1959 р. до 2,4% у 1989 р. За цей же час чисельність угорців скоротилась з

15,9% до 12,5% населення Закарпаття. Водночас автори цих публікацій вважали за виключно позитивне явище формування і чисельне зростання російськомовного населення, яке вже у 1989 р. складало 4% населення краю і ототожнювало себе з етнічними росіянами.

Більш повно етнодемографічну ситуацію на Закарпатті 1945-1990 рр. проаналізував в 1991 р. О. Лавер. Основні тенденції цих процесів можна прослідкувати з нижченаведеної таблиці [12]. (див. табл. 1).

Матеріали перепису 1959, 1970, 1979 і 1989 рр. дають таку картину співвідношення етнонаціональних груп Закарпаття (див. табл. 2, 3, 4, 5, 6).

Якщо порівняти таблиці 5 і 6, то бачимо, що українці, угорці та румуні складають основну масу сільського населення Закарпаття. Питома вага серед міського населення у них значно нижча за загальнообласний показник. Росіяни та нечисленні етнічні групи (євреї, білоруси та ін.) є в основному міськими жителями. Так, наприклад, згідно з переписом 1989 р. (табл. 4), росіяни складали 4% населення області, але при цьому вони складали 8,5% міського (табл. 6), а в Ужгороді і Мукачеві вони складали майже 15% всіх мешканців (табл. 2).

Такі та аналогічні цифри часто фігурували і фігурують у різноманітних публікаціях. Але при цьому старанно замовчували політичні процеси неприродно швидкого зростання кількості росіян, зменшення чисельності євреїв і словаків, незначного зростання кількості угорців та ін. При характеристиці ж українського населення дослідники переважно описували сезонні маятникові міграції, але не наслідувались аналізувати їх негативного впливу на етнічні процеси в Закарпатті. Висвітлюючи такі міграції, В. П. Копчак писав, що багато закарпатців, переважно працездатного віку з гірських районів області, щорічно виїждять за

межі області. Це пояснювалося тим, що сфера прикладання праці в цих районах, не дивлячись на інтенсивний розвиток місцевої промисловості, підсобних промислів, лісового господарства і деревообробки, була ще недостатньо розвиненою. Водночас наголошувалось, що більшість закарпатців – це професійні майстри будівельники, спеціалісти по лісоводству, і їх з радістю запрошують в колгоспи і господарські організації східних областей республіки, а також інших республік, а саме Прибалтійських, на будівництво і роботи по упорядкуванню лісового господарства. Крім того, сотні людей щорічно виїжджали в інші області на навчання у вищі і середні спеціальні заклади, направлялись за комсомольськими путівками на ударне будівництво [19].

Нинішній аналіз тодішнього та і нинішнього соціально-економічного стану свідчить, що він у Закарпатті на загальнодержавному фоні характеризується певними особливостями. З одного боку, область малоземельна (приблизно 0,135 га орної землі на людину), гориста (4/5 території області займають гори, ліси і полонини), густозаселена (близько 101 чол./км²), слабо розвинена в промисловому відношенні, не виробляє достатньої кількості зерна, м'яса і молока, має надлишок трудових ресурсів (близько 350 тис. чол. на початку 1997 року), характеризується великою кількістю багатодітних сімей, пенсіонерів, інвалідів, престарілих однаків, які потребують соціального захисту і допомоги від держави [20].

З іншого боку, область багата на висококваліфіковані трудові ресурси (на 1 млн. 288 тис. населення маємо 716 тис. працездатних), ліс (687 тис. га лісу із загальним запасом деревини близько 170 млн. м³), і лісові ресурси (гриби, ягоди, лікарські рослини), будівельні матеріали (каміння, пісок, цегляно-черепична сировина, кольорові і білі туфи, доломіти, перліти та ін.).

Незважаючи на це, кілька аспектів етнічних процесів у Закарпатті стали для советських дослідників основними, бо створювали можливість використати їх результати для широкої комуністичної пропаганди. Саме тому в центрі досліджень опинились питання динаміки етнічного складу населення краю, зміни його соціальної структури, уніфікації (советизації) культурно-побутового життя та мовного, культурного і етнічного зросійщення, що були проголошені основними ознаками, «советського інтернаціоналізму». Офіційна пропаганда та ідеологи російськомовного советського народу галасували, що в умовах советського Закарпаття мирно і дружно живуть представники понад

тридцять національностей. Правда, вони неохоче говорили про те, що багатостітний склад населення краю і його мирне співжиття – давня традиція, що Закарпаття у своїй історії не знало реальних міжетнічних конфліктів. З часів середньовіччя в краї проживають українці, угорці, румуни, цигани, євреї, німці, словаки. У 20-ті роки ХХ ст. сюди потрапили емігрантські групи росіян, а з 1945 р. почалось планомірне переселення росіян, слов'янських і неслов'янських носіїв російськомовної советської культури. Тоді ж почалось формування управлінського партійного і державного апарату, керівного складу адміністративних і господарських органів, русифікація і советизація населення Закарпаття.

Нові переселенці сильно відрізнялись одне від одного своєю чисельністю, рівнем освіченості, соціальним статусом, мовою, культурними традиціями, релігійною належністю, антропологічними ознаками та ін. Уже в силу названих причин вони по різному взаємодіяли одне з одним та з місцевим населенням. Але ці аспекти етнічних процесів на Закарпатті замовчувались советськими авторами і залишались поза увагою, більше того – були негласно забороненими для дослідників.

Складність історичного і соціально-економічного розвитку, велика етнічна і конфесійна строкатість населення Закарпаття, спільне проживання етнічних груп на відносно невеликій території краю, роблять його своєрідною лабораторією для вивчення напрямів і тенденцій сучасних етнічних процесів, їх інтенсивності, шляхів розвитку Закарпаття, яке є зоною активної взаємодії етносів упродовж тривалого історичного періоду. При цьому зауважимо, що в краї проходять етнічні кордони між українцями, угорцями і румунами. Враховуючи останню обставину Л. Ткаченко, проводячи свої дослідження етносоціальних процесів на початку 1970 р., цікавився переважно питаннями взаємодії традиційних культурно-побутових комплексів сільського українського, угорського і румунського населення Виноградівщини і Тячівщини, тобто в зонах їх постійних контактів [22].

Аналізуючи основні тенденції розвитку етнодемографічних і етнічних процесів на Закарпатті протягом 1945-1990 рр. відзначимо, що для них був характерний низький абсолютний і відносний приріст угорців і доволі значне відносне зростання циган, росіян, румун і українців. Так, впродовж 1959-1989 рр. чисельність циган виросла на 142,9%, росіян – 67,2%, румун – 61,2%, українців – 42,3%, угорців – 6,5%.

Але за цей же час відсоток українців у структурі населення області зріс з 74,6 до 78,4%, румун – з 2 до 2,4%, росіян – з 3,2 до 4%, циган – з 0,6 до 1%, а чисельність угорців скоротилась з 15,9 до 12,5%, словаків – з 1,3 до 0,6%, німців – з 0,4 до 0,3% [23].

Всі ці процеси були пов'язані з такими чинниками: природнім зростанням чи зменшенням народжуваності; зростанням тривалості життя; репресіями 1944-1953 рр. проти німців, угорців, українців; еміграцією угорців, словаків, німців, євреїв та інших до своїх історичних батьківщин; організованим переселенням у східні області України, на північ Росії та в Сибір; направленням в область спеціалістів з інших республік, а випускників місцевих навчальних закладів поза межі Закарпаття і України; переселенням в область росіян і російськомовних військовослужбовців, співробітників державних карних органів, партійних і советських чиновників, службовців, військових пенсіонерів та інших; деетнізація і зросійщення місцевого населення та ін.

Значний вплив на характер етнічних процесів і етнічну динаміку населення мала советська репресивна політика. Так, лише впродовж кінця 1944-початку 1945 років було відправлено в табори як військовополонених 70 тис. угорців-чоловіків. З них майже 25 тис. – це закарпатські угорці-чоловіки віком від 18 до 55 років, тобто всі вони були військовополоненими. При цьому советські репресивні органи не рахувались з тим, що більшість з репресованих не служили в угорській армії, або ж були до неї призвані насильно. З 1946 до 1950 року без суду і слідства було відправлено в табори ще 10 тис. угорців, яких оголосили ворогами советської влади.

Крім угорців, було масово репресовано німців Закарпаття, які прирівнювались до військовополонених, підлягали арештам і депортації. Так, було репресовано німців Закарпаття, частина яких під час другої світової війни стала на шлях співробітництва з фашистською Німеччиною, що зумовлювало їх подальшу трагічну долю після «звільнення» Закарпаття

радянськими військами восени 1944 р. На німецьких колоністів тут же посипались репресії. За розпорядженням Військової Ради 4-го українського фронту воєнній мобілізації «без огляду на державну приналежність, віросповідання та соціальний стан» підлягали всі чоловіки від 17 до 45 років і всі жінки від 18 до 30 років. На основі цього розпорядження Військової Ради Народна Рада Закарпатської України видала свій циркуляр від 22 грудня 1944 р. «Про мобілізацію населення німецької національності і робітників до тяглової сили на вивозку дерева». Циркуляр пропонував мобілізованим взяти з собою «засоби харчування на 15 днів дороги і з'явитись на збірні пункти».

Далі німецьких колоністів Закарпаття чекали ще більш серйозні випробування. 15 січня 1946 р. НКВД СРСР видало розпорядження за № 1034 про масову депортацію з території Закарпаття осіб німецької національності. Згідно з цим розпорядженням протягом 1946 р. із Закарпаття на Схід, головним чином у Тюменську область, було виселено з сім'ями 2 тисячі осіб німецької національності. Так починалися для них довгі роки важкої праці на лісорозробках та інших важких роботах. Багато з них загинули в тюменських лісах від голоду і холоду та хвороб, так ніколи і не побачивши більше Закарпаття [24].

Значний вплив на перебіг етнічних процесів мав також вплив населення із Закарпаття в інші регіони Радянського Союзу. Так, за час з 1947 до 1991 р. із Закарпаття в інші регіони Радянського Союзу переселились понад 200 тисяч чоловік.

Помітний вплив на хід етнічних процесів 1945-1990 рр. мали ті зміни, які відбувались у соціальному і політичному житті населення Закарпаття: колективізація, відбудова і розвиток промисловості, соціалістична система господарювання, зростання зайнятості населення, внутрішньообласний рух населення, піднесення рівня освіти і професійної кваліфікації, ідеологізація і советизація культурно-побутового життя і т.д. Закарпаття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тиводар М. Етнологія.- Ужгород, 1998.- С. 94-96, 557.
2. Тиводар М. Закарпаття: народознавчі роздуми.- Ужгород, 1995.- С. 179-200.
3. Тиводар М. Етнологія.- Ужгород, 1998.
4. Мала енциклопедія етнодержавознавства.- К., 1996.- С. 57.
5. Копчак В. П., Копчак С. И. Население Закарпатья за 100 лет (1870-1970).- Львов, 1977.- С. 163-165.
6. Качанов Л. А. Современные этносоциальные процессы на Закарпатье: Автореферат дис. ... канд. ист. наук.- Минск, 1979; Етнічний склад населення Закарпаття по матеріалах переписів населення // Культура і побут населення Українських Карпат: Матеріали республіканської наукової конференції.- Ужгород, 1972.- С. 162-163.

7. Гроздова И. Н. Специфика венгров Закарпатья // Карпатский сборник - М., 1972
8. Грацианская Н. Н. Современные культурно-бытовые процессы у словаков Закарпатья // Карпатский сборник - М., 1972.
9. Филимонова Т. Д., Шин М. Ф. К вопросу об этнокультурном развитии немцев Закарпатья // Карпатский сборник.- М., 1972.
10. Кабузан Н. В. Украинское население Закарпатья (начало XIX-70 годы XX в.) // Рассып и народы.- М., 1986.- Т. 16.
11. Копчак В. П., Копчак С. И. Названа праця.- С. 70; Лавер О. Г., Макара М. П. Змни демографічної та етнічної структури населення сучасного Закарпаття // Карпатика: Актуальні питання історії і культури країни Центральної і Південно-Східної Європи.- Ужгород, 1993.- Вип. 2.- С. 242-243; Народне господарство Закарпатської області.- Ужгород, 1990.- С. 24.
12. Лавер О. Хто ми, що ми? Спроба етнотемографічного дослідження // Карпатський край - 1991.- 10 верес.
13. Лавер О. Г., Макара М. П. Названа праця.- С. 238-246.
14. Копчак В. П., Копчак С. И. Названа праця.- С. 162-163.
15. Таблицю складено за даними Управління статистики Закарпатської області.
16. Химинець В. До питання про концепцію соціально-економічного розвитку Закарпаття // Економіка Закарпаття сьогодні і завтра: шляхи виходу із кризи: Матеріали науково-практичної конференції (13-14 березня 1997 р.).- Ужгород, 1997.- С. 239.
17. Населення Закарпатської області за даними всесоюзного перепису населення 1989 р.: Статистичний збірник.- Ужгород, 1990.
18. Там же.
19. Там же.
20. Там же.
21. Химинець В. Названа праця.- С. 240.
22. Ткаченко Л. А. Названа праця.- С. 4.
23. Копчак В. П., Копчак С. М. Названа праця.- С. 70; Народне господарство Закарпатської області: Статистичний збірник.- Ужгород, 1990.- С. 24.
24. Терлюк І. Росіяни західних областей України.- Львів, 1997.- С. 82; Він же. Росіяни західних областей України (1994-1996 рр.). Етносоціальне дослідження: Автореферат дис. ... канд. іст. наук.- Львів, 1997.- С. 3.
25. Шляхом Жовтня: Збірник документів.- Ужгород, 1965.- Т. VI.- С. 162; Макара М. П. Закарпатська Україна: шляхи до возз'єднання, досвід розвитку (жовтень 1944 - січень 1946).- Ужгород, 1995.- С. 39-40.

S U M M A R Y

Prolonged Stateless period of Ukrainian nation and entry of its ethnic territories, (which specific social, economical, political and cultural rules dominated) into the group of different state-political organizations greatly influenced preservation and development of Ukrainian ethnos ethnography zones. Such zones reveal the inner inlay of Ukrainian ethnos. At the same time, their formation and development gives us a possibility to specify main stages and peculiarities of ethnic history, ethnopolitical and ethnocultural development of Ukrainian ethnos, to find territorial differences of traditional culture, way of life, etc. Ethnographical zones are being perceived as historico-cultural, linguistic or as administrative and geographical parts of ethnic territories, inhabitants of which have land (country) solidarity and certain economic and cultural particularities.

Transcarpathion Region is one of the ethnographical zones of Ukrainian ethnos. It is being characterised as a mixed area (Ukrainians, Hungarians and Romanians are living together on certain territories, while Germans, Slovaks, Jews, Gypsies, Russians and other people live in small groups in cities and villages) the local Ukrainian population of which has ethnographical inlay (Hutsuls, Bojky, Dolyniany, Lemky and numerous ethnographical regions).